

Üveggyöngyjátékok Kelemen Lajos:
Föltett igaz
Napkút, Bp., 2010.

Nehéz helyet találni a versnek akkor, amikor mindent eláraszt a szöveg. Amikor minden áttétel, metasztázis (Baudrillard), az „igaz” nehezen találja „értelmét”. A hétköznapi közléssel ellentétben, amelynek célja a (lehetőleg) egyértelmű jelentéssel bíró közlés, a vers a többértelműséget, az összetételt, a jelentéssűrítést keresi. A jel, a szó, vagy akár egyetlen betű aprócska üveggyöngy a versben. Az értelmezés fonalára az olvasó maga fűzi fel. Ez a gyermeknek tetsző, nagyon is emberi játék nyújtja a versolvasás sajátos örömét.

Az olvasó – ez a címe Kelemen Lajos legutóbbi tanulmánykötetének is. Most a szerző válogatott és új verseit gyűjtötte egybe *Föltett igaz* címen. A csalfinta kötet cím meghatározza a könyvhöz való közeledés két, lehetséges módját. A „föltett” ugyanis (ha a szó szerinti jelentést figyelmen kívül hagyom) a „föltételez” szóval áll rokonságban. Amit föltételezünk, az: csak lehetséges. Az első lapon látható mottó erősíti ezt a kapcsolatot: „Mállik csak szét akár a föld / a föltett igaz / s te eszméleted terjengős szünetei / múltán mégis ehelyütt keresed / mondván / ímhol az élet”. Látjuk, a föltett igaz mállik csak; nem erős, nem biztos, nem örök érvényű; mállik, akár a föld. Nehéz, tömör, súlyos sár ez, képlékeny forma. Alakul a kezeim közt, mégis egyneműnek, egyanyagúnak látszik. Nem mondhatom rá, hogy „ilyen” vagy „amolyan”, hiszen a kezeim közt alakul „ilyené” vagy „amolyanná”. Ám ha képlékeny is, erőt képvisel. Kis darabja engedelmesen munkálódik a kezeim közt, mégis megfog, megragad benne a láb. Ha a „föld” a „föltett igaz” metaforája, akkor az igencsak kétarcú valami. Egynemű és alakatlan, sőt tehetetlen, mégis: mindennek az alapja.

És ez csak a „föltett” egyik értelme. De gyakrabban használjuk a szót ebben az összetételben: „föltenni valamit”, mondjuk: „föltenni egy kérdést”. A köznapi nyelv azt súgja, hogy kérdést teszünk fel, nem igazságot. Kelemen Lajos munkái az igazra vonatkozó kérdés érvényét kutatják. Az igazra, amelynek a világban helye van (még ha nem is mindig látszik ez a hely). A könyv első verse, a remekül szerkesztett *Napcsoda* alanya, a bibliai történetben jegyzett csoda idején a horizonton veszteglő nap például arra törekszik, hogy „visszajusson igaz helyére”. Hol van, tesszük fel persze, ez a hely?

Az igazság Kelemen Lajos szövegüniverzumában biblikus igazság – erről árulkodnak a könyv verscímei, témái és nem egy mottója. Mégsem mondanám, hogy vallásos költő. Elsősorban: költő. Nem költészetének „tárgya” a transzcendencia, hanem anyaga, közege, formája. Amitől

a *Föltett igaz* szokatlanul egységes hangot üt meg – és igényel magának az utóbbi években megjelent erős válogatások között is –, az a szerzőre nagyon jellemző, lassan előrehaladó, összetett mondat szerkezet, úgy nevezném: a *tapogatózó mondat*. Minden jelentős költőnek van olyan fémjele, amelyről munkáira ismerünk: Kelemené a mondat szerkezet. Nem csupán a műhelymunka igényességéről beszélek. (Bár ez a műhelygond kritikáit is jellemzi. Tüskés Tibor megjegyezte egyszer: amikor recenziót ír, akkor is olyan, mintha aforizmát írna.) Ha például a már említett verset idézem, a *Napcsoda* első szakaszának alanya a „futni” ige név által kijelölt általános alany – ám ez az alany lassan elvész egy „akár” által jelzett metaforában, és a versszöveg középső tengelyében az „iszkoló hadnép” arctalan sokasága helyett – egy visszatartott, törött mondatban – alanyként a Nap lesz megnevezve: „enyhültre esély; körén / a Nap sincs, elakadt, / vár fönn...” Ez az összetett szerkezetű, tapogatózó mondat halad tovább a már említett zárlat felé. A vers itt, a zárlatban áll össze, „jelenik meg”. Azt gondolom, hogy ez az öröm – a megjelenés öröme – nem a sokaságé. Kelemen Lajos versei olvasót igényelnek; olyan olvasót, aki örülni tud a magyar nyelv sárszerű nehézkedésének. Hiszen – ha maga a könyv sugallja ezt a testes párhuzamot – a hazai talaj sokféleségével a nyelv sokféleségét jogosan állítjuk párhuzamba. A somogyi talaj éppen ilyen, agyagos, sárszerű, és a kötet megfogalmazásaiban, fordulataiban itt-ott érződik is ez a „helyi jelleget”. Ám abban, ahogy a mondattal bánik – lehet, különös lesz ez a párhuzam –, inkább Füst Milán hosszú soraira asszociálok. Nem a ritmus és szólam (Kelemen Lajos mondata nem annyira ritmizált), hanem a mondat felépítése, összetettsége sugallja ezt a párhuzamot.

Kelemen Lajos mondatairól hosszasan lehetne, kellene írni. Ha történetileg helyezném el, biztos, hogy a babitsi mondat szerkesztés is ott lenne a nevelőszülők közt, és ott lenne az avantgárd mondat, a mondat szólamon alapuló, említett szabadvers is. (Mintha verse egyesítene a *kettévált modernséget*.) Szerkezetek ezek a rövid, egy-egy logikai futamot bejáró versek, megmunkált mesterdarabok. Emellett még a verscímeinek fogalomjátékát említeném. Az elemzett ciklust kezdő *Napcsodát* a *Hajnalodik* követi, majd az *Archeopteryx* címűt az *Egyszarvú*, a *Rege*, az *Álom a majomósról*, az *Egy őslény-tankönyv margójára*, a *Denevér*, s váratlanul az *Ábrahám* című munka, a „csupasz ittlét”-re való visszautalással. Láthatjuk, finom elmozdulásokról van szó. Egymással érintkező fogalmak ezek, de minden egyes lépés újabb asszociációs mezőt, képzetkört tár fel, az átértelmezés a korábbi szövegre is visszavetül. Játék? Igen. Mintha olvasás közben az „egy igaznak” szentelt, archaikus játékok egyike elevenedne meg.

Prágai Tamás